

МОВОЮ ДОКУМЕНТІВ

У СКЛЕПІ ОСТАННЬОГО ГЕТЬМАНА

(Підготовка до друку і передмова Олександра
Коваленка та Світлани Гаврилової)

Останньому гетьману Лівобережної України К. Розумовському не поталанило як за життя, так і після смерті. Примхлива фортуна, яка обдарувала козацького сина з с. Лемеші, що на Чернігівщині, спочатку сляйливою усмішкою, а потім гетьманською булавою, згодом покинула свого улюбленця напризволяще. Політика К. Розумовського, що мала на меті відновлення широкої автономії України у складі Російської імперії, нашоухнула на гострий спротив з боку Катерини II. «Должно стараться, — інструктувала вона урядовців, — чтобъ век и имя гетмана исчезло, не токмо персона, какая была произведена в оное достоинство». Царським маніфестом від 10 листопада 1764 р. К. Розумовського було усунуто з посади і водночас скасовано інститут гетьманства. Уся повнота влади перейшла до Малоросійської колегії на чолі з П. Румянцевим. На будь-який активний протест українське суспільство не спромоглося, й «освічений гетьманат» К. Розумовського, а разом з ним і політична автономія України стали надбанням історії!

На жаль, з «легкої руки» кількох поколінь вітчизняних істориків у суспільній свідомості сформувалася справді нікчемний політичний «імідж» К. Розумовського. Невдячні нащадки злегковажили державницькими змаганнями гетьмана і проголосили його маріонеткою імператриці Єлизавети. Щоправда, деякі представники еміграційної історіографії, насамперед Д. Дорошенко та О. Оглоблин, намагалися оскаржити цей несправедливий вирок, але донедавна їхні голоси майже не долинали в Україну. Втім, нещодавно видрукувані статті засвідчили, що українські історики впритул підійшли до «реабілітації» К. Розумовського.

Останні роки життя К. Розумовського пройшли у колишній гетьманській столиці — Батурині в політичному забутті, господарських клопотах і спілкуванні з незрадливими друзями — книжками. На його замовлення на мальовничій околиці Батурина за проектом Ч. Камерона створювався великий парковий комплекс з ошатним палацом класицистичної архітектури. Але завершити цю справу екс-гетьман не встиг. У січні 1803 р. К. Розумовський помер і був похований у шойно зведеній його коштом Воскресенській церкві. Призвичаєних до столичного життя спадкоємців Батурин аж ніяк не спокусив, і батьківське гніздо залишилося фактично без догляду. Як сумний спогад про величчя мрії та змарновані надії одиноко височів над широкою заплавою Сейму посеред здичавілого парку занехаяний палац останнього гетьмана, надихаючи поетів на елегії, а художників на романтичні пейзажі...

Спливали роки, минали десятиліття. Уповільнений ритм провінційного буття був порушений хіба що у поживтєві роки, коли більшовицькі верховоди започаткували свій грандіозний соціальний експеримент. Спорудження нової Вавілонської вежі потребувало будівельного матеріалу, відтак руйнувалися храми, палювалися кладовища, ниціли людські душі...

У такій атмосферії й сталася прикра історія, яку ми вирішили оповісти мовою документів. Влітку 1927 р. з ініціативи завідуючого Конотопським окружним музеєм О. Поплавського, без будь-якої потреби, наукового обґрунтування ба навіть дозволу з боку відповідних інституцій, було розкрито і зруйновано склеп, у якому спочивав прах К. Розумовського. Виявлені в архівах Києва та Сум документи, а також свідчення і спогади сучасників, які уперше у повному обсязі запроваджуються у науковий обіг, докладно висвітлюють перебіг цієї варварської акції.

Уважний читач, співставляючи опубліковані документи, одразу ж помітить суттєві різночитання у тексті офіційного акту розкриття склепу, з одного боку, і спогадів очевидців — з іншого. Причому, найважче пояснити сюжет, пов'язаний з гетьманськими регаліями, про які досить докладно розповідається у спогадах, але навіть не згадується в акті. Зауважимо, що за свідченням Київського крайового інспектора охорони пам'яток культури, відомого мистецтвознавця Ф. Ернста, який був безпосередньо причетний до розслідування цієї справи, акт складався О. Поплавським похапцем, за кілька днів після розкриття склепу, щоб зберегти «честь мундиру» і

уникнути ймовірного покарання. Тому деякі деталі цілком могли бути перекручені або навіть замовчані. Що ж до спогадів, записаних майже через 30 років, то на їх змісті, либонь, далися взнаки як елементарні похибки пам'яті, так і свідоме прагнення «оздобити» призабуті враження «барвистими» подробицями на підставі фольклорної традиції, котра, очевидно, сформувалася у містечку. Не виключено, на решті, що «передав куті меду» краєзнавець О. Кодаков, який записував і, правдоподібно, редагував ці спогади. Отож встановити істину насьогодні надзвичайно важко. Залишається сподіватися тільки на подальші розшуки в архівах та музеях, які зберігають ще чимало таємниць.

Як зазначив Ф. Ернст, у процесі розкриття склепу було пошкоджено ще одну реліквію — надгробок К. Розумовського, який у 1803 — 1805 рр. виконан уславлений скульптор, уродженець Ічні, що на Чернігівщині, І. Мартос. Виготовлений з білого мармуру пам'ятник являв собою традиційну піраміду з барельєфом небіжчика та поховальною урною під флером. Під барельєфом — епітафія такого змісту: «Здесь покоїтся тело его Сиятельства господина генерала фельдмаршала сенатора Действительного камергера и ордену Российских и Украинских святого Апостола Андрея Первозванного, святого Александра Невского, Полскаго Белаго Орла, Голстинскаго Святыя Анны кавалера графа Кирилла Григорьевича Разумовского, родившагося в 1728 году марта 8 дня, скончавшагося в Батурине 1803 января 9-го два часа пополудни жития его было семдесят четыре года девять месяцев и двадцать два дня». Обабіч епітафії було розміщено дві ідентичні плити із зображенням фамільного гербу Розумовських (щит під короною із двоголовим орлом, який з обох боків підтримують два озброєні козаки.) Унизу — девіз латинською мовою «Славу примножувати справами». Уся ця композиція була змонтована на тлі плоскої піраміди з чорного мармуру, що кріпилася безпосередньо до стіни храму².

Згодом пам'ятник винесли з церкви, розібрали і розтягли по подвір'ях. На щастя, найбільші й найважчі блоки залишилися на місці, і 1947 р. були перевезені до Чернігівського історичного музею. Зараз вони зберігаються у Чернігівському художньому музеї. Це розбита на три частини епітафія, блок з барельєфом та поховальна урна. Крім того, одна плита з гербом експонується у Батуринському історико-краєзнавчому, а інша нібито і позараз слугує сходиною до оселі одного з місцевих мешканців. Отож існує цілком реальна можливість відновити зруйнований пам'ятник, а відтак бодай частково спокутувати історичну провину перед пам'яттю останнього гетьмана Лівобережної України.

Насамкінець — кілька слів про дальшу долю «колотопського Герострата», як влучно назвав О. Поплавського Ф. Ернст. Після звільнення з посади він перебрався до Харкова і влаштувався доглядачем у тамтешньому Художньо-історичному музеї. Батуринський епізод біографії О. Поплавського ловолі призабувся, і невдовзі він став науковим співробітником. У Харкові він увійшов до кола відомих істориків та мистецтвознавців, а відтак автоматично потрапив до поля зору ДПУ. Восени 1933 р. О. Поплавського разом з іншими представниками наукової та творчої інтелігенції (Д. Гордєєвим, В. Зуммером, В. Дубровським, П. Жолтовським, С. Таранушенком, Я. Стещенко) було заарештовано по звинуваченню у причетності до чергової міфичної «контрреволюційної націоналістичної організації». Оскільки О. Поплавський натоді очолював у музеї відділ зброї, йому інкримінували підготовку до терористичної діяльності супроти «керівників партії та держави». До речі, під час допитів спливла на поверхню й історія з розкриттям склепу гетьмана К. Розумовського, але вона аж ніяк не зацікавила слідчих. Зважаючи на те, що О. Поплавський визнав себе винним у всіх смертних гріхах, вирок судової трійки при колегії ДПУ УРСР від 24 лютого 1934 р. був порівняно м'яким: 3 роки виправно-трудоих таборів. З Харкова страдницький шлях О. Поплавського проліг до Сибіру. Вже звітти він, неначе скаменувшись, звернувся із заявою на ім'я генерального прокурора УРСР, у якій категорично відмовився від власних свідчень: «Мої свідчення від першого до останнього аркуша є вигаданими». Апеляцію, як і слід було чекати, відхилили, і з табору О. Поплавський вийшов тільки у травні 1936 р.³ Повертатися в Україну він не наважився і залишився працювати у Забайкаллі. У 1947 р. О. Поплавський звернувся до МДБ СРСР, з проханням зняти з нього судимість, але і цього разу його спіткала невдача.

Без наслідків залишилось і його звернення до Генерального прокурора СРСР від 24 вересня 1956 р. Тоді О. Поплавський вдався до крайнього засобу: 23 вересня 1957 р. він написав листа М. Хрущову⁴. Це подіяло, і справа зрушила з мертвої точки. Врешті-решт 5 вересня 1958 р. президія Харківського обласного суду скасувала вирок, нанесений О. Поплавському та його «подільникам», і ухвалила «справу виробництвом припинити через недоведенність складу злочину»⁵.

Документи друкуються без будь-яких скорочень (за винятком невеличкого фрагменту спогадів, що містить загальні відомості про історичну долю Гетьманщини в другій половині XVIII ст.) із збереженням усіх мовних та стилістичних особливостей. Деінде згідно сучасних норм розставлено розділові знаки; помилки й описки виправлено без застережень.

Рост трупа 175 см
Берцовая кость 40,5 см
Бедро 52 см
Объем черепа 54 см
Локтевая кость 31 см
Плечевая 36 см
Переносица 3,2 см

Высота черепа от надбровных дуг до начала растительности 6 см. При дотрагивании вся уцелевшая материя разлазится, т. к. растлела от царящей в склепе сырости.

Кости пальцев и череп покрыты тонким слоем вещества, напоминающим собою жидковатый жир. На руках под компактной массой, образуемой ислетившей тканью, сохранились следы мышц. Все кости покрыты слизью. Материя также струхла и при дотрагивании разлазится, т. что дать более подробное описание одежды невозможно.

На другой день по вскрытии склепа, когда наружный сухой и горячий воздух уже обменялся с сырым и холодным воздухом склепа, t° по С была $+ 13$. Гигроскоп показывал 75.

Никаких драгоценностей в виде перстней, креста нательного, пряжек и т. п. не обнаружено. Музеем взято из гроба сердце в металлическом ящике, верхнее черное бархатное покрывало, кусок атласа, покрывавшего труп, 3 пуговицы, серебряный герб и «кадамова голова», кусочек серебряной рамки с иконы, клочок волос и позумент с дубовым орнаментом.

При вскрытии присутствовал техник Батуринского райисполкома.

Врачи Дуброво и Заболотный.

Фотографии производили фотографы Павленко и Хаин.

Зарисовку производил художник Хабоко.

В качестве помощника при зав. музеем был уполномоченный музея т. Мохно.

Члены комиссии:

Зав. музеем

[ПОПЛАВСКИЙ]
(БІЛЯЧЕНКО)
(СЕДИЙ)

Державний архів Сумської області. — Ф. Р. — 4653. —
Оп. I. — Спр. 1802. — Арк. 6 — 10.

№ 2

Стаття Київського крайового інспектора охорони пам'яток культури мистецтвознавця Ф. Л. Ернста «Герострат з Конотопу», опублікована у газеті «Пролетарська правда»

3 серпня 1927 р.
Герострат з Конотопу.

Колись учили ми з Іловайського, як громадянин малоазійського міста Ефесу, називав Герострат, жадаючи незмірно слави і не знаючи інших способів уславити своє ім'я — спалив славетний храм Діяни в Ефесі.

Не в одному тільки античному місті Ефесі прагнули, не сплячучись ні перед чим, до світової слави. Наші часи теж мають своїх Геростратів. Один з них живе тепер у м. Конотопі.

На завідувача Конотопського округового музею О. Ц. Поплавського призначено 1925 року. Людина молода (він має 24 роки), не маючи фахової підготовки (вступив був до Київського Археологічного Інституту, але інститут цей раптово закрили), — позбавлений будь якого наукового керівництва — він, просто кажучи, не знає, що саме треба йому збирати до музею. Конотопська округа має чимало цікавих пам'яток культури — має цікаві зразки селянських осель та будов, цікаві зразки селянського одягу, речі народного побуту, місцеві виробництва (ткацтво, гончарство), мала до революції багато цінних з художнього боку панських садиб, монастирів, церков, художніх збірок, бібліотек. Але збирання такого, цінного й широкому глядачеві і науковому дослідникові, матеріалу — мало імпонувало гр. Поплавському. Від самого його призначення на посаду завідувача округового музею думка його скерована на щось фантастичне, надзвичайне.

І ось, ще на першому році своєї служби, гр. Поплавський мріє про те, щоб «затмить» музеї Чернігівський та Харківський. Справа в тому, що за півтора роки перед тим, у лютому місяці 1924 року, робітник чернігівської політосвіти тов. Оландер, людина теж без наукової кваліфікації, «кодкрив» в м. Седневі, недалеко від Чернігова, склеп під церквою, де й знайшов кілька десятків трун з мерцями, при чому й тіла і одяг XVIII — XIX віку збереглися досить добре. Оландер, хоча й пробрався до склепу один, але потім покликав представників науки й влади; згодом частину цих тіл він перевіз навіть до Чернігівського музею, а ще пізніше й до Харківського Соціального Музею ім. Артема.

Лаври Оландера не давали спати Поплавському. І щоб «забити» Чернігів і Харків разом, Поплавський вирішив притягти до свого Конотопського музею не якихось там Лизогубів чи містечкових попів, а самого... останнього гетьмана України Кирила Григоровича Розумовського...

Не довго думаючи, влітку 1925 року, зібравши компанію з сімох людей — службовців та приватних осіб — він виїждить з Конотопу до м. Батурина — тепер Конотопської округи — а колись резиденції українських гетьманів, де ще й досі збереглися вали, рови й підземні ходи зруйнованого Мазепиного містечка, мальовничі руїни палацу гетьмана Розумовського та Воскресенська церква з його могилою. Розумовський сам збудував цю церкву, тут його й поховали (року 1803), а нащадки збудували на його могилі розкішний надгробок з білого мармуру — високу піраміду, де на тлі її ефектно виділяються барельєфний медальйон з портретом небіжчика, жалобна урна, напис та висічені з мармуру герби.

Компанія «дослідників» взялася до діла — треба було розшукати труну з тілом похованого. Шукали, шукали — але входу до склепу не знайшли й повернулися назад до Конотопу.

Думка «знайти» труну Розумовського (так, ніби справа йде про якогось єгипетського фараона, а не про людину, що вмерла у XIX сторіччі) — не дає спати громадянину Поплавському. І ось, дарма, що на терені УРСР існують закони про заборону розкопувати чи проводити дослідні, не маючи на те дозволу від Всеукраїнського Археологічного Комітету УАН та Укрнауки (а законодавство в справі охорони пам'яток культури повинен найперше знати завідувач округового музею), — Поплавський вперто доходить своєї мети — але тримає її поки що в секреті — так, щоб божень боже, не дізнався хтось інший і не перетяв його лаврів.

28-го червня 1927 року він приїждить до Батурина, запрошує двох представників районної сільради й... починає здійснювати свою історичну місію, що мала збагатити його музей гетьманською мумією, а йому самому — принести вінок «незгасної» слави.

Недосвідчені представники сільради пропонують спочатку розібрати мармуровий надгробок й шукати під ним. Але керівник експедиції діє «по-суворовськи».

«Отбрасывая старые способы розыска входа в склеп, которые производились музеем в 1925 году»,... пише Поплавський в складеній пізніше акті, ... комісія «вирішила цілесобразним проникнуть внутрь склепа через проломку свода склепа»...

Зірвали перед надгробком дошки підлоги, бачать муроване склепіння. Тоді пішли в хід ломы, дзьобаки. Склепіння пробито й щасливий тріумфатор — дослідник — в склепі.

Правда, тут його спіткало розчарування. Замість кришталевої труни, що висить на ланцюгах (Поплавський запевняє що про це сказано в Грушевського й у Різніченка) — проста цинкова труна на підлозі. Але в ній може бути мумія. Негайно покликаний слюсар ламає верхню покришку труни. Нове розчарування — замість мумії — цинкова, насліпо залітована скринька коло них. Слюсар ламає й скриньку — у ній, — тільки череп, а від нього відвалилися щелепи, кістки, шматки погнилого одягу та серед бурого кольору тирси, просякнутої якимись сильно пахучими речовинами — лежить серце небіжчикове. Усе це — перемішано з вапном та цеглою, що напалили в труну, коли ламали склепіння.

Поплавський виймає скриньку з труни, стягує з ноги небіжчикової шовкову панчошку, бере шматок волосся з голови, частини одягу, атласного савану, гудзики, позументи, одламує від труни срібний герб. Того-ж дня тріумфатор з набутими трофеями урочисто в'їждить у Конотоп.

На другий день сенсація розноситься по столиці округи. А до Всеукраїнського Археологічного Комітету в Києві надходить лист, що трохи нагадує переможні реляції до французької директорії молодого Бонопарта.

«Конотопським музеем знайдений склеп гетьмана Розумовського. Тіло не зберіглося, зберігся лише камзол. Склеп відкрит, провадиться зас'ємка та обміри... Як бути з відкритим листом на право розшуків склепу, чи треба його? Коли так, то як мого надіслати, хоч із запізненням. З пошаною О. Поплавський».

Випадково був на той час у Конотопі завідувач Чернігівського музею тов. Вайнштейн. Довідавшись про «відкриття», тов. Вайнштейн просить взяти його з собою до Батурина, щоб бути йому принаймі за свідка. Йому обіцяють. Але поки Вайнштейн чекає на вулиці, автомобіль з Поплавським уже знову летить до Батурина. Поплавський везе з собою важку наукову артилерію: термометр, гідрометр та фотографа. І ось наука збагатилася даними, що через 24 години після того, як ламано склеп, термометр показував 13 ступенів за Цельсієм, а гіроскоп (!) — 75. Що до фотографа, то, щоправда, і в Батурині є свій фотограф Бакань, що живе в 20-тих кроках від місця знаменитої знахідки. Але його не покликали — або якість його продукції недостатня, та крім того, він не мав магnezії. Привезений згодом з Конотопу фотограф Павликко здійснює, повертається додому, просвітлює — але знімки дають одну пляму. Третій конотопський фотограф Хаїн, фотографує труну ще раз (це було вже 1-го

липня, на четвертий день після відкриття). Знімки, на думку гр. Поплавського, вельми хороші, — але стороння людина ніяк не може хоч-би що-небудь на них розібрати. Далі, місцевий лікар поміряв деякі гетьманські кістки. Батуринський технік зробив обміри крипти з труною. Оригінал цього обміру є тепер у Київській Краєвій Інспектурі Охорони Пам'яток Культури. Це клаптик паперу на «вісімку» розміром, де оливцем, у кілька сантиметрів завдовжки, накидано прямокутничок крипти та зазначено розмір труни. Місцевий «художник» Хабоко замальовує труну, але «замальовка» ця... ще й досі не готова.

2, 3 та 4 липня, тобто через приблизно 4 дні, як розкрито могилу, Поплавський складає акт відкриття. А 5-го липня вранці він довідався, що на пошті є якась телеграма в справі розкопів. Поплавський іде туди, і хоч телеграма та була адресована Райвиконкомові, Поплавський забирає її собі. Це була телеграфна пропозиція від Київської Краєвої Інспектури Охорони Пам'яток Культури припинити незаконні розкопки. Довелось переказати про це Райвиконкомові. Того ж дня взято муляра, спішно замурували склеп, тесляр прикрив діру в підлозі новими дошками. І коли автор цих рядків прибув до Батурина — тільки з свіжої фарби на підлозі перед надгробком можна було догадатись, що тут недавно мало місце велике наукове відкриття.

Такі результати наук. експедиції гр. Поплавського. То не біда, що прекрасний мармуровий надгробок Розумовського, через пробиття склепу під ним, почав осідати. Зато одвідувач Конотопського музею, зайшовши до кімнати з музейною бібліотекою, побачить на одній з книжкових шаф покриту зеленою іржюю скриньку, куди завідувач музею спокійно запусає руку і з робленою байдужістю промовляє: «а вот вам сердце Разумовского»...

А в канцелярії музею в куточку на підлозі, загорнута в газети, лежить решта трофеїв славного конотопського муміолога.

Хай Народний Комісаріат Освіти, куди надіслано всі матеріали про Батуринське відкриття, знайде форму нагороди й увічнення як самого відкриття, так і його автора.

Федір ЕРНСТ

Пролетарська правда (Київ). — 1927. — 3 серпня.

№ 3

Спогади мешканців м. Батурина Я. Андріяки, О. Шкурка і Ф. Седого про розкриття склепу гетьмана К. Розумовського, записані співробітником Батуринського краєзнавчого музею О. КОДАКОВИМ

Березень 1956 р.

Летом 1927 года директором Конотопского музея Поплавским было незаконно произведено вскрытие склепа последнего гетмана Украины графа Кирилла Разумовского, находящегося в Воскресенской церкви в селе Батурине, Черниговской области(...)

Пришедший в ветхость замок К. Разумовского перед самой Великой Октябрьской социалистической революцией был отреставрирован одним из родственников и наследников графа Кирилла, поданным Австрии... В 1922 году замок был подожжен каким-то батуринским сумасшедшим, от него остался каменный полуразрушенный остов... Склеп с телом К. Разумовского, находящийся в подземелье церкви в Батурине, с 1804 и по 1927 год никем не посещался, еще до революции какой-то поп наглухо замурувал в него вход.

Вскрытие гробницы производилось в присутствии руководящих батуринских советских властей: пред. райисполкома т. Вовк, нач. милиции, врача, нескольких человек понятых (А. В. Шкурко, Ф. И. Седой) и праздной публики Батурина.

Вот что рассказывает коренной старожил Батурина, пожилой столяр т. Яков Васильевич Андряка, бывший «главным техническим исполнителем» этой кощунственной церемонии.

...Утром июльского дня меня вызвал к себе в сельский Совет пред. сельсовета т. Беличенко, который говорит: приехала из Конотопа «комиссия» по вскрытию склепа Разумовского, бери ломик, зубило и молоток, будешь его вскрывать. Приказ начальства для меня закон, и я приступил к делу.

В углу, с правой стороны церкви над склепом стоял серого мрамора памятник К. Разумовскому с его бюстом и мраморной чашей наверху, все это обнесено было передвижной металлической оградой, которую я отодвинул в сторону и по указанию «главного из комиссии» — Поплавского пробил в сводах склепа отверстие размером 40 на 40 сантиметров. При свете фонаря увидели, что угодили в самый центр подземелья. Там что-то блестело. Я расширил отверстие, и доктор понюхал воздух, который пах погребной сыростью, говорит: безопасно, можно туда лезть. Я

опустился на пол гробницы... На каменном постаменте высотой в полметра, стоял на высокоих ножках, длиной более двух метров цинковый гроб, с наглухо запаянной цинковой же крышкой. На ней лежало короткое, красного цвета шелковое покрывало с золотыми кистями и на нем рассыпаны серебряные стружки. Под красным покрывалом находилось второе, более длинное голубое покрывало, концы которого свешивались с гроба. По просьбе, я все это подал через дыру наверх «комиссии».

Оттуда командуют: отбивай зубилом крышку гроба, что я после нелегкой работы и произвел. Поднял крышку, и в нос ударил одуряющий запах неизвестных мне ароматических трав. Там лежало тело последнего гетмана Украины Кирилла Разумовского. Оно оказалось мумифицированным, плотное на ощупь, как будто только что похороненное, а не в 1804 году, пролежавши 123 года. Лицо слегка желтоватого цвета, на голове светло-русые волосы с зачесом назад, одет в черный сюртук, такие же брюки на выпуск, ноги в полусогнутом положении, на них желтые остроносые ботинки-туфли, через плечо опосана усыпанная драгоценными камнями лента, на груди золотая звезда и какой-то значок, на правом боку короткий позолоченный с серебряным эфесом кортик, также усыпанный драгоценностями, в изголовьи стояла серебряная икона богородицы. На сюртуке в два ряда и по шесть штук в каждом, были пришиты пуговицы, на которых были изображены по два казака с пиками и гетманский вензель. С правой стороны тела лежала гетманская булава с вправленными в нее красными, розовыми, синими и сверкающими прозрачными драгоценными камнями, вероятно рубинами, турмалинами, сапфирами и бриллиантами, с позолоченными промежутками. На конце рукоятки булав вправлен большой рубин и вокруг золотая кайла. Все эти реликвии я также подал наверх.

Осмотри все внимательно, говорят оттуда, и я, заглянувши под ноги, достал из-под них квадратную цинковую коробку, а из-под головы круглую вторую. На внутренней стороне крышки гроба увидел привинченный шурупом, литого серебра позолоченный вензель с изображением на нем фигур казаков и еще чего-то не помню. Отвинтил его и вместе с коробками протянул в отверстие, в руки работников музея. В склепе более ничего достопримечательного не оказалось. От терпкого аромата рассыпанных по всему телу Разумовского и гробу каких-то серого цвета семечек и черного горошка, у меня закружилась голова и я вылез наверх.

Вскрыли цинковую коробку, ожидая увидеть в ней ценности, а увидели... врач сказал: сердце Разумовского, обсыпанное теми же одуряющими семечками. Оно имело свежий вид, без запаха тления. Во второй круглой коробке оказались печень и другие внутренние органы тела гетмана, слегка пожелтевшего цвета, обсыпанные благовониями. Один из членов «комиссии» влез в склеп и при вспышке магния сфотографировал тело. Я накрыл гроб крышкой и пока вылез обратно, «комиссии» уже и след простыл — уехали на машине в Конотоп.

На следующий день в гробницу Разумовского начали заглядывать любопытные жители Батурина, которые сообщили, что тело от доступа свежего воздуха начало разлагаться, появился нестерпимый трупный запах. Так прошло три дня. Меня снова вызывает встревоженный пред. сельсовета и говорит: беда, замуруй склеп наглухо, за труды уплатим. Только я успел зацементировать его и поставить на место ограду, как в церковь появляется из Киева представительный человек, научный сотрудник музея или какой ученый, который с взволнованным видом мне говорит: как жаль, что я опоздал, вскрытия нельзя было производить. Походил, посмотрел, сфотографировал и обратно уехал. Поплавский же, за совершенное кощунство был снят из директоров музея.

В склепе Разумовского, после того как я замуровал, никто более не был. Пам'ятник, состоящий из нескольких мраморных плит, вскоре был вынесен на церковный двор, где его и растащили жители на разные хозяйственные надобности, остатки уничтожили.

Однажды, уже после коллективизации, проездом домой с Урала в Батурина, остановился я в Москве у бывшего тогда военного брата, и он мне посоветовал посмотреть достопримечательности столицы: побывать в зоопарке, в планетарии, в музеях и других местах, что я сделал. Захожу в один из музеев, осматриваю экспонаты и вдруг вижу... хорошо мне знакомую булаву, вензель и сердце Разумовского. «Бач, где оказались батуринские предметы гетмана», — промолвил я рядом находящемуся работнику музея. Тот на меня удивленно посмотрел, да и говорит: «А вы откуда знаете?» «Я из Батурина, — отвечаю. — Сам своими руками вынимал эти вещи из гетманского склепа в 1927 году. Да вот кое-чего из них я здесь не вижу!» Не можно представить, как был удивлен и обрадован научный сотрудник музея. Он меня усадил и расспросил про все подробности вскрытия гробницы.

«Видите, какие случаются в жизни совпадения», — проговорил Яков Васильевич Андрияк. — Наука великое дело, жаль, что у меня до Революции не было возможности учиться».

Я встал, поблагодарил за рассказанное и пожал ему руку. Вышел из пахнущей сосновой стружкой хаты, такой-же старой, как и ее хозяин.

Відділ фондів Батуринського краєзнавчого музею.

Розпорядження Народного комісаріату освіти УРСР про звільнення О. Ц. Поплавського з посади завідуючого Конотопським окружним музеєм

Жовтень 1927 р.

Конотопської окрінспектури народівіти

З повідомлення Київського крайового інспектора по охороні пам'яток культури до Укрнауки НКО видно, що гром. Поплавський, завідувач Конотопським музеєм, без дозволу НКО УСРР, без погодження з Археологічним комітетом УАН і без будь-якого компетентного наукового керівництва розкопав і розруйнував видатну пам'ятку минулого України — могилу гетьмана К. Розумовського у Батурині (XVIII ст.).

Вважаючи це за злочин, особливо неприпустимий з боку завідувача окрмузеєм, НКО УСРР пропонує Вам негайно після одержання цього розпорядження звільнити гром. Поплавського з посади завідувача Конотопським окрмузеєм порядком, що передбачений прим. до арт. 47 Код. Зак. про працю, призначити тимчасово виконуючого обов'язки по завідуванню окрмузеєм та підшукати особу, гідну бути завідателем Окрмузею, подавши його заяву з життєписом на затвердження НКО УСРР.

Зав. Укрнаукою ОЗЕРСЬКИЙ

Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. — Ф. 166. — Оп. 6. — Спр. 2046. — Арк. 4.

Інформація Народного комісаріату освіти УРСР про звільнення О. Ц. Поплавського з посади завідуючого Конотопським окружним музеєм та його подальше працевлаштування

Жовтень 1927 р.

Постановою Паритетної Комісії НКО Убробос 15/X-1927 р. зав. Конотопським музеєм Поплавський знятий з цієї посади. Зважаючи на щире визнання їм своєї провини, комісією дозволено йому працювати на невідповідальних посадах в музеях, отже Укрнаука прохає прийняти його на вакансію в Чернігівський музей, а в складі музею Чернігівського підшукати терміново особу на зав. Конотопським окрмузеєм.

Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. — Ф. 166. — Оп. — Спр. 2046. — Арк. 10.

